

КОРАЦИ

часопис за књижевност, уметност и културу
година LVIII • свеска 4-6 • 2024

САДРЖАЈ

МЕЂУ ЈАВОМ И МЕД СНОМ

Александар Гаталица: <i>Ајайриг у лифџу</i>	5
Шабан Шаренкапић: <i>Машала Мошерех</i>	25
Бранислав Соломун: <i>Улазак</i>	30
Никола Јеремијаш: <i>Храм смрти</i>	40
Драган Т. Павловић: <i>Ајолоново жиџије</i>	52
Јадранка Миленковић: <i>Ева</i>	58
Александар Д. Станковић: <i>Сјајин и Јанин син</i>	65
Ранко Павловић: <i>Из болесничке собе 351</i>	72
Јулијана Кузмић: <i>Паралеле</i>	79
Младен Шљивовић: <i>Тринаести ђесама о зен калуђеру који је на јорџињи одмор ојџишао у џусџињу</i>	82

МЕРИДИЈАНИ И ПАРАЛЕЛЕ

Тине-Јармила Сир: <i>Вук исџод руке</i> (превео са норвешког Марко Вуковић)	87
Захар Прилепин: <i>Бумбаров ѓрех</i> (превела са руског Радмила Мечанин)	91
Васил Загоров: <i>Духови у бидблиотџеџи</i> (превела са бугарског Елизабета Георгиев)	102

ОКУЛАР

Александар Б. Лаковић: <i>Песник самоџник, жрџџва искушења и јорџине визија</i>	107
Тања Крагујевић: <i>Нова стџварност џвезије</i>	119

ТЕРАЗИЈЕ

Даница М. Савић: <i>Порекло свеџа – неизџоворено и неизреџиво</i> (Татјана Јанковић, <i>Поџлед џод сукњу свеџа</i> , Агора, Нови Сад, Зрењанин, 2023)	133
--	-----

Горица Радмиловић: <i>Сасијављено од сећања и заборава</i> (Стево Грабовац, <i>Послије забаве</i> , Imprimatur, Београд, 2023)	138
Мирјана Поповић: <i>Симфонијско начело умјетничкој сиварања</i> (Радомир Д. Митрић, <i>Кино Медитеран</i> , Суматра, Шабац, 2023)	141
Илија Бакић: <i>Полицијски инспектор пред зачудним сиварносима</i> (Саша Радоњић, <i>Роман што нечујно дише</i> , Соларис, Нови Сад, 2023)	148
Душан Милијић: <i>Благо оном ко иренујно живи</i> (Јасмина Малешевић, <i>Неслашна Маркиза – њикарски роман</i> , Га- лаксијанис, Ниш, Беокликс, Београд, 2023)	152
Ива Мирчић: <i>Свечаност поезије Спасоја Јоксимовића</i> (Спасоје Јоксимовић, <i>Меланхолија homo sapiensa</i> , Центар за кул- туру и туризам Младеновац, Шумадијске метафоре, Младеновац, 2022)	159

ПАЛЕТА

Јована С. Павићевић: <i>Он жели да каже њајно: њола века од смртии</i> <i>крајујевачкој академској сликара Милоша С. Максимовића</i>	165
---	-----

КОРАЧАЛИ СУ	181
-------------------	-----

Овај број часописа "Кораци" је илустрован радовима Милоша С. Максимовића (1942-1973), који потичу из ликовне збирке Народ-
ног музеја Шумадије (фотографије: Предраг Циле Михајловић) и
приватне колекције.

Јована С. Павићевић

ОН ЖЕЛИ НЕШТО ДА КАЖЕ ТАЈНО

Пола века од смрти крагујевачког
академског сликара Милоша С. Максимовића¹

Милош Максимовић, академски сликар, ликовни есејиста и песник, рођен је у јеку Другог светског рата, 19. априла 1942. године у Крагујевцу у породици просветно-културних и педагошких радника. Милошев отац, Светислав М. Максимовић (1905–1945)², књижевник и професор историје и књижевности, након стрељања 21. октобра 1941. године које је преживео као прекобројан³ отпочиње писање хронике-дневника *Они су нас убијали о сопственом путу „између смрти и живота”*⁴, ужасима немачког злочина и окупатору који је „одводио у затворе, одашиљао у лагере и руднике, а кад му се хтело он је стављао све и свакога пред митраљезе”⁵. Своја сећања и сазнања – до којих је долазио разговарајући са „друговима који су се живи извлачили испод лешева” и радницима који су закопавали ле-

1 Истраживање спроведено у раду финансирано је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2024. години број 451-03-65/2024-03/ 200198).

2 в. „Животопис Светислава М. Максимовића”, у: Светислав М. Максимовић, *Лешеви Евроје*, Јефимија, Крагујевац, 2003, 87–97.

3 С. М. Максимовић, *Лешеви Евроје*, Јефимија, Крагујевац, 2003, 15.

4 Исто, 15.

5 С. М. Максимовић, *Они су нас убијали*, Нова светлост, Крагујевац, 1990, 7.

шеве, посматрајући окупатора и своје у Крајскомандатури, прикупљајући летке, и обилазећи губилишта – бележио је „тајно и журно”, из ноћи у ноћ, до краја 1941. и целе 1942. године, стављајући „на коцку не само свој живот него и животе целе своје породице (мајке, сестре, жене, сина и осталих)”⁶. Како је записала његова супруга и Милошева мајка, Дора Пилковић (1911–2001)⁷, песникиња, преводитељка и професорка, „[т]о су биле ноћи страха, уздрхталог ослушкивања кад ће да одјекну тешки кораџи немачких патрола који су нам сваке ноћи ледили крв у жилама. Два прозора пропуштала би светлост на улицу, у тешки окупацијски мрак, да их нисам сваке ноћи застирала ћебадима да ни зрак не продре на улицу.”⁸

Готово истовремено и из истог „избезумљеног, сломљеног живота”⁹ настајале су и његове песме о Крагујевачком октобру, угњетачима Балкана и Европе, свеопштој беди и глади, разврату и неморалу.¹⁰ Међу њима има и оних песама писаних у мраку, које сведоче о песниковој унутрашњој стварности, његовим трагичним визијама и меланхоличном мирењу са судбином:

*Нада мном облак нейомичан сћоји:
црн је и сћрашан као див;
йланине шек шћо йросуо није
йо мени!*

*Не рекох: јао!
Сћресао сам се само.*

*Знам шћако мора да буге.
Само кад очи закложим
он ће йресћайи, да једино сенка
моја осћане.*¹¹

6 Исто, 7–8. Рукопис садржи и део посвећен 1943. години – он је остао недовршен.

7 в. „Године живота Доре Пилковић” у: Д. Пилковић, *Изабране йесме*, Јефимија, Крагујевац, 2004, 191–208.

8 Д. Пилковић, „Несклопљено око Светислава М. Максимовића”, у: С. М. Максимовић, *Лешеви Евройе*, 9.

9 С. М. Максимовић, *Лешеви Евройе*, 15.

10 Оба циклуса, „Балада о осам хиљада” и „Лешеви Европе”, су обједињени збирком *Лешеви Евройе* (2003).

11 С. М. Максимовић, „Судбина”, *Лешеви Евройе*, 80.

На дан ослобођења Крагујевца, 21. октобра 1944, Светислав М. Максимовић је први пут ухапшен. Пуштен је без саслушања након месец дана проведених у Озни, очајан и понижен. Вративши се својим ђацима, предавао је историју у Мушкој гимназији све до 19. маја 1945 – када је поново ухапшен након што је у говору на сахрани свог ученика, Љубише Вукомановића, осудио страдање омладине на Сремском фронту. Три дана након хапшења, 22. маја, ликвидираан је у комунистичком затвору. Породици није дозвољено да га сахрани; гроб му се не зна.¹² Свест о губитку и притајену унутрашњу побуну Дора Пилковић исказала је у песми *Урасла у камен* (1950):

*И ѡлас му закойан
свирейо
да се не чује*

*Без белеѡа
заборав мрѡви ѡао
у злу земљу*

(...)

*хумка му неѡде у бесѡућу
зайѡрављена
заравњена
уѡаѡана
урасла у камен*

*– друм ѡреко коѡа ѡрелазе
равнодушни кораѡи.¹³*

Милошево настојање да се из његовог имена не изостави средње слово „С” наговештава дубоко личну потрагу за гласом тишим од ветра, чудне боје и меких слутњи¹⁴, која је предуслов значењске отворености и преображавања субјективног читања у етички чин. Упознавање са рукописном грађом Светислава М. Максимовића и њено доследно приређивање за штампу Милошев је једини пут откривања

¹² „Животопис Светислава М. Максимовића”, 97.

¹³ Д. Пилковић, *Изабране ѡсеме*, Јефимија, Крагујевац, 2004, 58.

¹⁴ С. М. Максимовић, „Сину Милошу”, *Лешевѡ Евроѡе*, 79.

фигуре оца, али и полазна тачка у трагању за одговорима на питање шта све текст јесте и може да буде, као и како и зашто (изнова) настаје.

Делатност Милоша С. Максимовића, прерано заокружена његовом трагичном смрћу 1. августа 1973. године, развија се из активног и одговорног односа према вековима грађеном и већ утврђеном свету. Са елиотовски развијеним историјским чулом, Максимовић узима традицију за исходиште стваралачке воље и осећајности, и свих даљих открића. Поред гимназијског професора ликовног образовања, академског сликара Светислава Младеновића, Максимовићевом уметничком сензибилитету допринела је и Љубица Филиповић Лазаревић, „прва жена-сликар у Крагујевцу и, како ју је назвао Пеђа Милосављевић, ‘један од родитеља нашег сликарства XX века’”¹⁵. Често посећујући сликарку у њеној „скромној кући у улици Танаска Рајића у Крагујевцу”¹⁶ где је, иако лишена вида, и даље проналазила начин да ствара, а потом и у Геронтолошком центру где је провела последње године живота – Максимовић слуша и учи о сликарској школи познатих сликара и педагога Ристе и Бете Вукановић и минхенском атељеу Антона Ажбеа где се Љубица Филиповић Лазаревић школовала. Разговор који је обавио са сликарком за *Подмладак*, часопис литерарног друштва ученика Гимназије, објављен под називом *Љубица Филиповић – уметник и човек* у броју од 21. октобра 1960, његов је први забележен покушај да опише један сликарски живот. У том опису уочава се заокупљеност стварањем Модерне у српском сликарству – тачније, упливом нових, пленеристичких и импресионистичких, тенденција у академски реализам – те се објављени интервју може сматрати скицом Максимовићевог каснијег истраживања сликаркиног стваралаштва и српског импресионизма.

У току гимназијског школовања Максимовић, поред сликарства, показује велико интересовање и за књижевност, посебно поезију, стране језике¹⁷ и културно наслеђе родног града. Као ученик другог разреда Гимназије,

15 Милош С. Максимовић, „Љубица Филиповић–Лазаревић”, *Милош С. Максимовић* [Књига слика, песама, текстова о сликарству и сликарима Крагујевца Милоша С. Максимовића], Светлост, Крагујевац, 1976, 94.

16 М. С. Максимовић, „Љубица Филиповић – уметник и човек”, *Милош С. Максимовић* [Књига...], 95.

17 Говорио је руски, француски и енглески, а служио се италијанским и шпанским.

објављује свој први рад – и то о Галерији крагујевачког Народног музеја. Описујући дела старих и савремених крагујевачких и југословенских мајстора – сликара, графичара и иконописаца – показује знање из теорије и историје уметности: говори, између осталог, о сликама Паје Јовановића у импресионистичкој и реалистичкој техници, сликама Уроша Предића („приступачне и блиске сваком човеку”), о искреном и истинитом сликарству Зоре Петровић, о мртвим природама Петра Лубарде, песника црногорског пејзажа, и интересантној техници *Мртве природе* професора Петра Лазаревића која издалека подсећа на пастел.¹⁸ У поменутом броју *Подмлајка*¹⁹ нашао се и његов превод са енглеског песме Роберта Луиса Стивенсона, *Певај ми песму о несталим дечаку* (*Sing me a Song of a Lad that is Gone*)²⁰. Упркос извесним одступањима од оригинала (у смислу редоследа строфа), превод нам говори да је у питању и врсни тумач поезије који влада изражајним могућностима српског језика. Годину дана касније, 1961, учествује на групној изложби ликовних аматера у Нишу, а 1962. године добија другу награду за цртеж тушем на изложби *Нашим рукама створено*, приређеној у оквиру фестивала Народне омладине Крагујевца. Максимовићев први допринос проучавању крагујевачких историјских споменика – „заостали[м] делићи[ма] прошлости које време није успело да повуче са собом” и „непомични[м] и ћутљиви[м] сведоци[ма] минулих догађаја” – јесте чланак о крагујевачким грађевинама XIX века, у којем млади аутор преузима улогу водича кроз историју града, описујући архитектонске особености Амициног конака, конака кнеза Михаила, цркве кнеза Милоша, Гимназије, Амицине куће, Дениног конака и куће др Илије Коловића и Светозара Марковића.²¹

Студије сликарства на Академији за ликовне уметности у Београду Максимовић уписује 1963. у класи професора Мила Милуновића, а завршава у класи Љубице Цуце Сокић 1968. године. Као студент учествује у теренским

18 М. С. Максимовић, „Галерија Народног музеја”, *Подмладак*, год. I, бр. 1, Крагујевац, 1960, 5.

19 Објављен 21. октобра 1960.

20 М. С. Максимовић, „Певај ми песму о несталим дечаку”, *Подмладак*, год. I, бр. 2, Крагујевац, 1960, 6.

21 М. С. Максимовић, „Старе грађевине Крагујевца”, *Свети младих*, год. IV, бр. 6, Крагујевац, 1962, 6.

проучавањима српске уметности у Војводини са екипом Матице српске у Новом Саду 1966²², а током 1965. и 1966. године сарађује – прилозима о Томи Росандићу, Надежди Петровић, меморијалу прве југословенске изложбе, Сави Шумановићу, Божидару Јакцу, Лазару Личеноском, Милу Милуновићу и Јовану Бијелићу – са есперантским књижевним часописом *La suda stelo*. У истом периоду објављује и два чланка која постају предмет пажње тадашњих историчара уметности²³. На првом месту, хронолошки и по обиму истраживања, налази се *Прилоџи проучавању сликарства и ликовне културе у Крагујевцу*. Објављен је у девет наставака у крагујевачкој *Светлости*, од 11. новембра 1965. до 20. јануара 1966. *Прилоџи* најпотпуније одражава Максимовићево ангажовано интересовање за ликовни живот старог Крагујевца, као и његов аналитички менталитет. Служећи се разнородном литературом – студијама из области српског сликарства, вајарства и архитектуре, историјским записима, и путописима – Максимовић пружа темељан увид у развој крагујевачке уметности и ликовне културе од проглашења Крагујевца за престоницу Србије 1818. до Другог светског рата. Тај преглед је употпуњен подацима до којих је Максимовић долазио консултујући кустосе, директоре галерија и музеја, црквене великодостојнике, као и чланове породица уметника и ликовних педагога XX века које наводи. Михаило Кандић свој суд о уметничком истраживачком поступку и значају самог рада сажима на следећи начин: „Милош Максимовић се латио приказа прве четири деценије нашег века настојећи да извуче из анонимности сликаре, махом наставнике цртања Гимназије, који се не смеју тек тако занемарити. Тако су њихова имена и нека дела изашла на видело захваљујући Милошу Максимовићу, који је многе податке сабрао не само из архиве, већ и из уста њихових савременика.”²⁴

Највећу пажњу Максимовић посвећује Ђури Јакшићу, „уметник[у] силовитог темперамента, сликар[у] звучне палете и смелих контраста”, чији двогодишњи бо-

22 Павле Васић, „Милош С. Максимовић”, *Милош С. Максимовић* [Књига...], 7.

23 Исто, 8.

24 М. Кандић, „Милош С. Максимовић (1942–1973)”, *Милош С. Максимовић* [Каталог; организатори изложбе Народни музеј у Крагујевцу и Удружење ликовних уметника Крагујевца], Уметничка галерија Народног музеја, Крагујевац, 1974, без пагинације.

равак у Крагујевцу и рад у Гимназији (1863–1865) доприноси оживљавању крагујевачке сликарске уметности.²⁵ Овај општи приказ Јакшићеве личности и стваралаштва позлужио је као основа за други истраживачки рад, *Два Јакшићева ђорџреџа*, објављен у крагујевачком часопису *Кораци* у двоброју новембар–децембар 1966. Позивајући се на *Похвалиџелни лисџ* од 28. јуна 1864. и *Календар са џемаџизмом срџскоџ књажевсџива* за исту годину, Максимовић прилаже поуздане податке да су, супротно тврдњама неких истакнутих историчара уметности и познаваоца Јакшићевог дела, *Ђорџреџ дирекџора Ђириџа* и његове супруге, Јелене Ђирић, сликани у Крагујевцу.²⁶ Захваљујући том истраживању, како наводи Павле Васић, „уметничка хроника Крагујевца је обогатена једним изврсним делом наше уметности”.²⁷

Да вредност наведених радова не произилази само из уметниковог систематичног приступа научној грађи, већ и из његовог уверења да је предмет разматрања и посматрања уметнички догађај, а не затворена схема, мртва доктрина и формула говоре нам сви они делови у којима Максимовић тежи да опише драматичност сликаних призора.²⁸ Тај осетљив и истанчан дух који уочава кретања испод објективно видљивог, како би ухватио унутарњи лик ствари и лични осећај природе која их окружује и прожима, посебно долази до изражаја у Максимовићевом невеликом поетском опусу. Попут кроки цртежа, пет од деветнаест написаних песама кроз низ кондензованих лирских слика виртуозно бележе особености уметника који су заинтригирани Максимовића. Као митолошка ватрена птица, Љубица Филиповић Лазаревић се изнова уздиже путем овековечене непоновљивости њеног стваралачког подухвата

25 М. С. Максимовић, „Прилог проучавању сликарства и ликовне културе у Крагујевцу”, *Милош С. Максимовић* [Књига...], 76.

26 М. С. Максимовић, „Два Јакшићева портрета”, *Милош С. Максимовић* [Књига...], 87.

27 П. Васић, нав. дело, 8.

28 В. описе два портрета кнеза Милоша које је радио Павел Ђурковић, иконостаса у цркви св. Тројице који је радио Аксентије Јовановић, радова Уроша Кнежевића, Симеона Роксандића, Љубише Наумовића, Петра Лазаревића и Митрофана Петровића Косенка у: „Прилог проучавању сликарства и ликовне културе у Крагујевцу”, *Милош С. Максимовић* [Књига...], 72–85.

Немојући покушају²⁹:

две жишке
пог појелом

два сунца
за облаком

ујасли свејови
зраче у пононим

давно појонула лађа
враћа се у луку

једно ново небо
рађа се на почини³⁰

Шагал, тај „вечити дечак / [који] лети над Паризом/ цео Витебск/носи у оку”, је исткан из јарких боја и синестезијског обиља („букет љубавника/израста у месец”, „црвено звони/чаша весела”, „зелено је замирисала/далека трава”)³¹, док је магично и надреалистичко *Милена Павловић Барили* садржано у самом сликарском чину као импулсу унутарње енергије: „из белих прстију/криле се незнани богови/(...)/погледом их/девојка/оковала”.³² Мустру за две песме о Ван Гогу проналазимо у Максимовићевом чланку из 1963. године. У првом делу текст је усредсређен на Ван Гога као сликара кретања: „Живот на Ван Гоговим сликама није заустављен, већ се његово кретање на платну наставља и постаје још интензивније. (...) На његовом *Пејзажу са маслинама* тле се грчи, надима, цела природа као да кључа, све је житко и ускомешано.” Поред тога, он је и

29 В. описе два портрета кнеза Милоша које је радио Павел Ђурковић, иконостаса у цркви св. Тројице који је радио Аксентије Јовановић, радова Уроша Кнежевића, Симеона Роксандића, Љубише Наумовића, Петра Лазаревића и Митрофана Петровића Косенка у: „Прилог проучавању сликарства и ликовне културе у Крагујевцу”, *Милош С. Максимовић* [Књига...], 72–85.

30 М. С. Максимовић, „Љубици Филиповић–Лазаревић, сликару”, *Милош С. Максимовић* [Књига...], 32.

31 М. С. Максимовић, „Шагал”, *Милош С. Максимовић* [Књига...], 33.

32 М. С. Максимовић, „Милена Павловић Барили”, *Милош С. Максимовић* [Књига...], 33.

сликар сунца и светлости, који је „проширио новостворене видике импресиониста”.³³ Ако у анализи није наведено, песме и те како рачунају на двојство светлости и кретања као предуслова за даље уметничке експерименте у правцу експресионистичког проседеа. Равномерно понављање језичких сигнала – римованих речи – у кратким интервалима у песми *Ван Гог* има вишеструко дејство: спољашњи и унутрашњи свет („сунце/од зрелог жита/сплетено/над рићом брадом/око/зелено/зелени поглед/њивом/плови”) се прожимају („над зрелим житом/чаробни/снови/постају јава/на белом/платну”), препознатљиви мотиви (сунце, жито, њива, птице, чемпреси)³⁴ звучно таласају, те се сликарев рукопис – кратки, енергични и благо закривљени потези у служби субјективне драме – отелотворује у стварности језика. Драмска напетост додатно је наглашена у другој песми, *У ковићлац бачено небо*, изостављањем интерпункције, тако да бујица речи доприноси појачавању унутрашњег кретања облика све до тријумфалног распрскавања и (могућег) новог рађања: „у ковитлац бачено небо расипа звезде уз звеку/снопови светлаца врцају из ужаре-ног ока/док трубе и фанfare грме у почаст победе светла”.³⁵

Друга група песама подједнако открива, према речи-ма Доре Пилковић, Максимовићеву „занесеност окренуту у тишину простора из његовог сна о свету светлости”.³⁶ Слично наводи и Десанка Максимовић: Максимовићеве сабране песме „откривају рођеног, високо обдареног уметника, сликара и песника који у лепоту света гледа задивљеним очима, који га открива кроз снове и слутње, који мисли у сликама и изражава се савременим језиком, и топлим и интелектуалним.”³⁷ Последње наведено је најпрецизније одређење песама малог формата – *Крила*, *Снећ*, *Сми-рај*, *Самоћа*, *Месећ*, и *Минијатюра*. Максимовић их пише имајући, могуће, на уму Паундово поимање поетске слике: „Слика треба да представља интелектуалну и емоционалну

33 М. С. Максимовић, „Ван Гог – сликар сунца и светлости”, *Свећ младих*, год. IV, бр. 6, Крагујевац, 1963, 4.

34 М. С. Максимовић, „Ван Гог”, *Милош С. Максимовић* [Књига...], 35.

35 М. С. Максимовић, „Ван Гог”, *Милош С. Максимовић* [Књига...], 35.

36 Д. Пилковић, „Највећа љубав – сликарство”, *Милош С. Максимовић* [Књига...], 16.

37 Д. Максимовић, „Драги Мишо, одвећ рано нестали дечаче”, *Милош С. Максимовић* [Књига...], 9.

целину ухваћену у једном тренутку”.³⁸ Заједно са цртежима графитном и хемијском оловком, фломастером, угљеном и тушем, са којима деле сведен израз и оштар и јасан приказ, наведене песме нам представљају једног другачијег Милоша С. Максимовића, управљеног ка новим, експерименталним књижевним и уметничким облицима.

Овај вид поетског изражавања проналазимо и након Максимовићевог завршетка студија – у облику записа на маргинама појединих слика и цртежа (*Човек додирнуо Месеца*). Писање поезије, можемо рећи, бива потиснуто низом занимања којима се посвећује по повратку у Крагујевац, 1968. Упоредо са припремањем наставе за часове ликовне културе које држи у основној школи „Ђура Јакшић” и изложби ученичких радова, Максимовић предано ради на подизању и афирмисању Ликовног удружења Крагујевца (ЛУК), званично оформљеног 9. фебруара 1968. године у Дому омладине.³⁹ Највећи број есеја и приказа насталих 1968–1973. управо је посвећен стваралаштву крагујевачких уметника, чланова ЛУК-а: Љубици Филиповић Лазаревић, Драгану Панићу, Владимиру Марковићу, Браци Вукши, Светиславу Младеновићу, Синиши Павићу, Јевти Аздејковићу, Милутину Величковићу, Радмили Илић, Ђорђу Обрадовићу, Предрагу Тирнанићу, Бранивоју Јаковљевићу, Владану Суботићу и Јулки Обрадовић. Део тих мини портрета савремених сликара настаје за потребе емисије *Зрно ђо зрно – култура* на Радио-Крагујевцу, у којој учествује 1972. и 1973. г. Чланак *Акварели Фрање Марџинца* (1968) говори о сликарима аматерима окупљеним на курсу цртања и сликања којим су руководили Петар Лазаревић и Светислав Младеновић у оквиру Културно-уметничког друштва „Абрашевић”. *Десет година рада Ликовног студија* (1970) представља краћи преглед остварења још једне заједнице крагујевачких уметника основане 1961, у оквиру Дома омладине. Два последња чланка – *Сликар Шумадије* (двадесет година од смрти сликара Петра Лазаревића) и *Активност ЛУК-а* – објављује у крагујевачкој *Свјетлости*, 5. јула 1973.

38 E. Pound, "A Few Don'ts", <https://www.poetryfoundation.org/articles/69409/a-retrospect-and-a-few-donts>, приступљено 10.11.2023.

39 М. Кандић, *Ликовни уметници Крагујевца 1968–1988*, Одбор за обележавање двадесетогодишњице Удружења ликовних уметника Србије, Крагујевац, 1988, 9.

Од 1969. Максимовић редовно излаже радове на колективним изложбама ЛУК-а у Крагујевцу, Приштини, Карловцу, Обреновцу, Новом Саду и Нишу, као и на изложбама *Сликари западне Србије* у организацији Заједнице музеја западне Србије. Учествоје на изложби крагујевачких уметника у Сирену (Француска) 1969, а следеће године путује са Синишом Павићем и Милутином Величковићем у Тренчин, где је организована прва колективна изложба ЛУК-а у иностранству.⁴⁰ Пише и предговор у каталогу за изложбу слика и скулптура ЛУК-а (1971) и за изложбу слика ЛУК-а у Новом Саду и Нишу (новембар 1972. и јануар 1973). Као члан Удружења ликовних педагога Србије излаже у Београду 1970. и 1973. Његову прву самосталну изложбу уља, акварела и цртежа (насталих између 1965. и 1970) отвара Павле Васић 2. децембра 1970. у крагујевачком Народном музеју. Наредне године бива примљен у Удружење ликовних уметника Србије (УЛУС) и са три слике учествује на изложби новопримљених чланова, 23. марта 1971. Током 1973. године припрема уља, аквареле, темпере, пастеле, гвашове и цртеже тушем за наредну самосталну изложбу која је требало да се одржи у новембру следеће године.⁴¹ Последња слика остаје недовршена, као и неколико започетих студија о Љубици Филиповић Лазаревић, Ђури Јакшићу и српском импресионизму. На годишњој изложби ЛУК-а 20. септембра 1973. у Уметничкој галерији Народног музеја комеморативно је изложено пет Максимовићевих радова, међу којима и *Моја последња недовршена слика*. У тексту каталога за ту изложбу стоји да је трагичном смрћу Милоша С. Максимовића Удружење изгубило „најоданијег сарадника и једну велику наду, а Крагујевац једног уметника ентузијасту и неуморног културног радника”.⁴²

Прва постхумна изложба, отворена 19. априла 1974. у Уметничкој галерији Народног музеја, наметнула је потребу да се реконструише једно аутентично стваралаштво и да се размисли „о недокучивим путевима могућег а нагло прекинутог стварања и живљења”.⁴³ Изложено је 73 рада

40 Исто, 15.

41 Д. Пилковић, „Највећа љубав – сликарство”, 14.

42 IV изложба слика и скулптура: 20. IX–6. X 1973. [Каталог] Удружење ликовних уметника Крагујевца, Крагујевац, 1973.

43 М. Кандић, „Милош С. Максимовић (1942–1973)”, *Милош С. Максимовић* [Каталог], без пагинације.

– 30 уља, 24 акварела, 14 цртежа (лавирани туш, оловка, фломастер) и 5 графика (бакропис, бакропис и акватинта, ланорез, дрворез) – насталих 1965–1973, на којима преовлађује академски репертоар мотива: пејзаж, мртва природа и портрет.

Пејзажи у акварелу, далеко бројнији у односу на оне у уљу, одишу, према речима Павла Васића, колористичком свежином и непосредношћу потеза⁴⁴ (*Балџичко љрисџианџиџе у Лењинџраду*, 1967; *Кайали чаршија у Истџамбулу*, 1971). На пејзажима у уљаној техници доминирају пригушенији односи зелене и окер, сиве и зелене, и браон и сиве нанети у сочнијим намазима (*Са осџрва Молаџи и Молаџи*, 1969). У *Моџиву из Вирја* (1968) Кандић види (неуспели) покушај да се следи Јован Бијелић, али ипак закључује да пригушена средства изражавања доприносе лиричности која „читавом сликарству Милоша Максимовића даје посебно обележје”.⁴⁵

Максимовићеве мртве природе показују изразиту склоност ка свакодневним – „малим” и „обичним” – мотивима: слика вазе и саксије с цвећем, бокале, гранчице, боце, воће, чајнике, чаше и џезве. Чини се да је та тематска једноставност у служби испитивања односа линија, површина у простору и геометријских облика. У пажљивом аранжирању мотива на *Мрџвој љприроди са цвећем* (1965) Кандић препознаје рационални елемент Максимовићевог професора са Академије, Мила Милуновића⁴⁶. У радовима с краја Максимовићевих студија, од којих се издваја *Мрџва љприрода са цвећем и дисџом* (1968), приметан је утицај серије слика Марка Челебоновића (*Мрџва љприрода са џијсаном џлавом и цвећем*, 1934; *Мрџва љприрода са џијсаном џлавом и зеленом завесом*, 1936; *Верџикална мрџва љприрода са џијсаном џлавом*, око 1959), како у потезу и репертоарској поставци тако и у интимистичком амбијенту. *Мрџва љприрода на светџлом сџолњаку* (1970) се истиче по сложености и колоритнијој композицији као својеврсном спајању Милуновићевог и Челебоновићевог приступа слици.

Усмерен на човека и истраживање тананости његове природе, Максимовић слика портрете блиских (*Нина*, *Гордана*, *Мира*, *Бада Неџа*, *Муле у аџељеу*) и непознатих

44 П. Васић, нав. дело, 7.

45 М. Кандић, „Милош С. Максимовић (1942–1973)”, без пагинације.

46 Исто.

(или неидентификованих) особа (*Жена у црвеном*, *Жена у зеленој блузи*, *Порџиреџ црне жене*, *Плеџиџа*), а нарочито деце – „читаву једн[у] плеџад[у] тог малог света који се данас ретко виђа у делима сликара”⁴⁷ (*Девоџиџа у сивом*, *Дечак са џрекрџиџеним рукама*, *Мала сусеџка*, *Глава девоџиџе*, *Девоџиџа са црвеном џраком*). *Фиџура у енџериџеру* (1968) се издваја не само по томе што представља редак пример Максимовићевог третирања женске фигуре у стојећем ставу, већ и по томе што је у њој евидентан утицај Љубице Џуце Сокић по питању бојених површина (односа сиве, плаве, смеђе и црвене) и упрошћених форми (односа главног и споредног). Како је сџм објаснио поводом своје прве самосталне изложбе, у каснијим студентским радовима насталим под сликаркиним менторством цртеж није у толикој мери примаран колико „чиста, акварелски лако нанета боја”.⁴⁸ У прилог томе да *Фиџура у енџериџеру* представља изузетак говоре и Максимовићеви аутопортрети. У питању су четири потпуно различита начина приказивања сопственог лика од којих ниједан не поседује атрибуте који би указивали на његову професију или амбијент у којем су настали. Најранији, *Ауџоџорџиреџ*, са зеленом мрљом на челу (1968), приказује младог уметника смиреног погледа управљеног ка посматрачу/себи. Црте лица су дате тек у обрисима са местимично тамним, готово црним, контурама на бради и горњим ивицама једноставног одевног предмета које одвајају рамени део од маслинастосмеђе позадине. Оштри намази на позадини, а посебно они благо кривудасти са колористичком новином у виду бледоружичасте и бордо на одећи приближавају композицију експресионистичком изразу, оспољавајући читав један свет – динамизам емотивно-интелектуалних збивања – који тиња испод првог плана. Оба аутоптрета из 1969. године уводе по један детаљ по којима су и насловљени. *Ауџоџорџиреџ са далмаџинском кџиом* у полупрофилу одликује јасан цртеж и контраст окер-жуте кошуље и маслинастосмеђе позадине са већом примесом светлије зелене у односу на претходни. Полупрофил оставља утисак уметника заустављеног у покрету, како би заузео позу којом се истиче фес као симбол минулих времена, традиције па и митова

47 П. Васић, нав. дело, 7.

48 В. Обрадовић, „Када сам излаже уметник је потпуно откривен”, *Милош С. Максимовић* [Књига...], 52.

које меланхоличним погледом претражује. Колористички једноставан, *Аушойоршреи са лулом*, такође у полупрофилу и са цртежом у функцији тачног описа, испољава уметникову стваралачку зрелост и самоувереност. Недатовани *Аушойоршреи у зеленом оделу* у анфасу је решен цртежом, контрастом тамнозелене позадине и светлозеленог одела са плавом краватом и уједначено нанесеном бојом, што доприноси ефекту глатке текстуре, ретке у Максимовићевим радовима у уљаној техници.

Удружење ликовних уметника Крагујевца обележило је две деценије постојања отварањем изложбе Максимовићевих цртежа и акварела 10. новембра 1988, у кући Љубице Филиповић Лазаревић која је Удружењу предата на коришћење. За ову изложбу, Снежана Ерић, историчарка уметности и Горан Ракић, академски сликар изабрали су 27 цртежа различитих техника, 12 акварела, један гваш и једну темперу. У тексту каталога, Снежана Ерић даје краћи преглед Максимовићевог опуса, истичући да и цртежи, упркос црно-белом контрасту, нагињу лирском. У опису флуидне атмосфере Максимовићевих акварела наилазимо на увид који нас упућује на уметникове стилске корене. Та атмосфера, како наводи Ерић, „посматрача не оставља равнодушним, већ на њега делује као буђење оних предивних, можда потиснутих осећања која чувамо још од детињства а која су изгубила оштре границе и чисте форме, па остала у нашем сећању као чудна мешавина боја и ритмова”. У Максимовићевом запису⁴⁹ уз линорез из 1964, *Кайија моја дворишћа*, као да је учртана путања његове поетике: линорез, као упрошћена верзија чисто реалистичког, чак натуралистичког цртежа куће у којој се родио, улице којом је пролазио и неба над том улицом, насталог раније (1958), сведен је само на основне облике: „он је недоречен као и сећање на кућу” јер „у сећању се задржи само битно”. Можда управо следећи савет Јована Бијелића – „Никада немојте радити напамет!”⁵⁰ – Максимовић увек полази од већ виђеног, преображавајући га успут онако како то његова интимна природа тражи. А то готово увек води тексту, ткању, уметничком делу као сублимацији реалног: „Линорез је, за

49 М. С. Максимовић, „Капија мога дворишта”, Милош С. Максимовић [Књига...], без пагинације.

50 М. С. Максимовић, „Запис о Јовану Бијелићу”, Милош С. Максимовић [Књига...], 127.

мене, у тој мери аутентичан да ми сваки пут изгледа као да сам се вратио у то двориште које се на ланорезу (...) и не види, већ само наслућује”.

Присетимо се, за крај, речи Слободана Ракитића којима закључује предговор *Изабраним њесмама* Доре Пилковић: „Надживевши супруга песника и сина сликара, Дори Пилковић као да је било писано да она доврши и затвори своје и њихове лирске кругове, да буде песник и своје и њихових судбина”. Складно потреби да се ова животна, песничка и уметничка биографија Милоша С. Максимовића исприча управо кроз те гласове – све облике лирског који и те како могу да сведоче, у наслову овог рада се нашао стих из песме Доре Пилковић:

он жели нешто да каже љајно
али су љамне њејове сџазе
љамне су сџазе засуџи љуџи
осџаје љако са оне сџране
осџаје љако близак љредалек
(..)
џу је
и није⁵¹

*

У спомен на свог сина и са жељом да обогати и ојача крагујевачке установе културе и образовне институције, Дора Пилковић је Народној библиотеци „Вук Караџић” оставила вредан легат који чине књиге из породичне библиотеке и неколико сликарских дела Милоша С. Максимовића. Остатак Максимовићевих слика завештала је крагујевачком Народној музеју Шумадије (Легат Милоша С. Максимовића)⁵², а при Универзитету у Крагујевцу оформила *Фонд Милош С. Максимовић* из којег се стипендирају студенти графичког дизајна на Филолошко-уметничком факултету.

⁵¹ Д. Пилковић, *Изабрane њесме*, нав. дело, 39.

⁵² Татјана Милосављевић, *Уметничка заоставшћина Милоша С. Максимовића – слике, цртежи, графике*, Народни музеј, Крагујевац, 2018.

КОРАЦИ

Часопис за књижевност, уметност и културу
Издаје тромесечно

Издавач

Народна библиотека „Вук Караџић” Крагујевац

За издавача

Анђела Огњановић

Главни и одговорни уредник

Др Владимир Б. Перић

Редакција

Мирко Демић, Андреј Ивошев, Костадин Стојадинов

Ликовни прилози

Милош С. Максимовић

На насловној страни

Са ослика Молаша, уље на платну, 1969, 67*92,5 цм, 1968.

Секретар редакције

Гордана Вучковић

Лектура и коректура

Виолета Јовичинац Петровић

Техничка опрема

Немања Бркић

Адреса

Др Зорана Ђинђића 10/III
34000 Крагујевац
tel/fax +381(34)300-160

e-mail: koracikg@yahoo.com

www.koraci.net

casopis.koraci

Штампа

„Donat Graf” ДОО, Београд

Тираж

400

UDK 82 (05)

YU ISSN 0454-3556

Издавање ове публикације подржали су
Министарство културе и информисања Републике
Србије и Скупштина града Крагујевца.

Часопис је уписан у регистар јавних гласила Министарства
правде и државне управе Републике Србије под бројем 3335.